

DOI 10.33294/2523-4234-2025-35-1-146-156

УДК 903.2:[738-032.61:688.72:568.2](477.83-2)"17/18"

ORCID – 0009-0005-5542-3232

Дарія Ярославівна Конів

Глиняні свищики XVIII–XIX століть: між сакральністю та повсякденням

Стаття присвячена комплексному аналізу глиняних свищиків, знайдених під час рятівних археологічних досліджень у середмісті Львова. Описано керамічний матеріал, що надійшов та зберігається у фондах Львівського історичного та Винниківського історико-краєзнавчого музеїв. Особливу увагу приділено орнаментативному оздобленню виробів та їхнім функціональним особливостям. Запропоновано типологічний поділ свищиків за способом їх використання та характером декорування. Зроблено спробу прослідкувати еволюцію штучно створених свистячих предметів від їхньої появи у палеоліті до трансформації у дитячі іграшки чи елементи духовної культури. Визначено, що свищик, як тип народної іграшки, був одним із елементів міської культури XVIII–XIX ст. Саме тому досліджені свищики є частиною експозиції музеїв щодо побуту міщан зазначеного часу.

Ключові слова: Народна іграшка, побутова культура, археологія, рятівні розкопки, Львів

Dariia Koniv

Clay whistles of the 18th and 19th centuries: between sacredness and everyday life

A comprehensive analysis of clay whistles found during rescue archaeological research in the centre of Lviv is presented. The ceramic material received and stored in the collections of the Lviv Historical and Vynnyky Historical and Local Lore Museums is described. Particular attention is paid to the ornamental decoration of the wares and their functional features. A typological division of whistles according to the method of their use and the nature of decoration is proposed. An attempt is made to trace the evolution of artificially created whistling objects from their appearance in the Paleolithic to their transformation into children's toys or elements of spiritual culture. It is determined that the whistle, as a type of folk toy, was one of the elements of urban culture of the eighteenth and nineteenth centuries. That is why the studied whistles are part of the museums' exposition on the life of the inhabitants of the city at that time. The research covers not only the material characteristics of these items but also their functional role in everyday life, rituals, and musical practices. A wide range of whistles of various types has been analyzed, differing in size, shape, manufacturing techniques, and decoration methods. Special attention is given to the use of glaze, engobe, and graphic elements in their design. A comparative analysis of the found specimens with similar artifacts from other regions of Ukraine is conducted, allowing the identification of both general trends and regional specificities in the development of this type of ceramics. It is stated that studying whistles in the context of archaeology and ethnography helps reconstruct the daily realities of past populations and trace the development of craft traditions. The connection between the evolution of whistle craftsmanship and cultural changes that influenced the appearance and functions of these items in different historical periods is emphasized. The importance of further research on whistles as part of tangible and intangible cultural heritage is highlighted. Examining these artifacts contributes to a

II. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

deeper understanding of traditional crafts, rituals, and beliefs that shaped the cultural environment of Ukrainians. Archaeological materials, supplemented by historical and ethnographic sources, allow us to trace the continuity of traditions and their adaptation to changes in the historical context.

Keywords: Folk toy, household culture, archaeology, rescue excavations, Lviv

Глиняні свищики є рідкісними знахідками. За останні двадцять років у Львові їх було знайдено близько двох десятків. Проте, попри свою нечисельність, вони були предметами побутового вжитку. Їх аналіз допомагає краще зрозуміти повсякденну культуру Львова XVIII–XIX ст. Глиняна іграшка у вигляді свищика не є винаходом часу бароко. Технологія виготовлення була майже незмінною ще з часів, коли люди опанували спосіб обробки глини і до сьогодні. Але саме призначення виробу та його функції в повсякденному житті змінились з плином часу. І знахідки з теренів Львова дають змогу простежити завершальний етап переходу від сакрального предмету до суто розважального.

Вивчення глиняних свищиків об'єднує етнографію, історію мистецтва, культурологію, археологію та фольклористику. Дослідження подібних виробів допомагає реконструювати не тільки технології виготовлення, а й трансформацію культурних уявлень від традиційних ритуалів до сучасних форм художнього самовираження. Актуальність цього напрямку зумовлена тим, що він сприяє збереженню локальної культурної ідентичності, адже глиняні свищики до сих пір є частиною традиційної і сучасної народної культури, і дозволяє інтегрувати історичний досвід у сучасну культурну практику.

Метою дослідження є введення в науковий обіг археологічного матеріалу та визначення ролі свищиків у культурі повсякдення від найдавніших часів, а особливо у XVIII–XIX ст.

Серед експозиційних та фондowych матеріалів музеїв України є археологічні предмети різного призначення – зброя, посуд, ювелірні прикраси, знаряддя праці тощо. Незважаючи на це, атракційними є предмети пов'язані з духовною культурою та музичним мистецтвом. Серед них помітну роль відіграють іграшки. Здебільшого вони складні для наукової інтерпретації, адже не завжди такі предмети виконували виключно розважальну роль.

У даній статті ми розглядаємо підтип традиційної глиняної іграшки – свищика. Оскільки в уже опублікованих працях можна зустріти назви “свистульки”, “гвіздики”, “свистунці”, “свистки” і не існує уніфікованої назви, тому в запропонованому дослідженні ми будемо оперувати терміном “свищик”.

Історіографія даної проблематики численна, але варто підкреслити, що здебільшого це праці мистецтвознавчого, культурознавчого та етнологічного спрямування. Саме тому постає питання інтердисциплінарного дослідження, де напрацювання археології підтримувалися б висновками досліджень інших галузей наук.

Науковий інтерес до традиційних іграшок, зокрема свищиків, почав формуватися ще в кінці XIX ст. на хвилі національного відродження та посилення зацікавленості народною спадщиною. До середини XX ст. ці дослідження розвивалися в межах етнографії та музейної справи (Сушко, 2018, с. 1). Проте, через обмежену кількість

збережених артефактів питання залишалося маловивченим і висвітлювалося лише фрагментарно. Більшість досліджень того часу стосувалися загальної еволюції керамічної пластики, а свищики згадувалися побіжно, здебільшого у контексті історико-етнографічних та мистецтвознавчих праць.

Перше ґрунтовне дослідження традиційних народних іграшок належить Марку Грушевському. У праці “Дитячі забавки та гри усяки. Зібрани по Чыгырынщыни Кыйвской губерни” він висвітлює різноманітні іграшки, якими забавлялися діти в ХІХ – на початку ХХ ст. Однак, найціннішою для нас є інформація про те, як ці забавки виготовлялися. Із докладного опису стає зрозумілим, що, ймовірно, автор спостерігав як діти майструють ті ж свистки з очерету, дерева, горохового стебла, жита або просто видавали свистячі звуки за допомогою рук. М. Грушевський змальовує світ тогочасного дитинства і показує як зростали сільські діти два сторіччя тому. Для дослідника іграшка – це не лише предмет для розваги – це компаньйон дитини, річ, яка допомагає їй пізнавати навколишній світ (Грушевський, 1904, с. 56–58).

Наступним етапом можна вважати монографію Олександра Найдена “Українська народна іграшка”, де автор описує притаманні для території України типи іграшок, а також простежує їх витоки, традиційні та фольклорні наповнення. Значною перевагою даної праці є те, що автор наводить імена сучасних майстрів, які відтворюють історичні типи іграшок, зокрема свищиків, і дотепер. Багато уваги приділено опису няньським свищикам, які вражають різноманіттям форм та декору. Дослідження О. Найдена охоплюють історичний, культурний та технічний аспекти виготовлення та використання свищиків у різних етнічних групах та регіонах. Його робота має важливе значення для збереження культурної спадщини, популяризації традиційних музичних інструментів та розуміння їхнього місця у сучасному світі (Найден, 1999, с. 193–195).

Важливе значення для нашого дослідження має стаття Константина Рахна “Глиняна іграшка у міфі та ритуалі” у якій він підсумовує, що витоки сучасних зооморфних свищиків стоять біля стародавньої культової пластики, адже перші зразки глиняних статуєток сягають верхнього палеоліту (Рахно, 2003, с. 21). Дослідник влучно зауважує, що часом дуже важко провести межу – де закінчується предмет, який використовувався в культових практиках і де починається дитяча іграшка. Ці ідеї автор розвинув в межах докторської дисертації – “Глиняні вироби в календарній обрядовості слов’янських етносів (на прикладі свистопляски та ренкавки)”, де простежує історію створення та функціонування димківської та краківської іграшок у контексті їх сакрального значення в святкуванні відповідних весняних свят (Рахно, 2015, с. 396–400).

Проте, оскільки свищики були музичними інструментами, то сухі відомості можна знайти в музикознавчій літературі. За визначенням “Української музичної енциклопедії” свисток – це дерев’яний або керамічний пристрій-свистунець, що використовується переважно як дитяча іграшка (Скрипник та ін., 2023, с. 312). Саморобні керамічні свистунці є прародичами сучасної “зозулі” – різновиду керамічної флейти (Скрипник та ін., 2008, с. 162). Загалом, іграшки мають декілька функцій – розважальну, пізнавальну, виховну. Іграшки, які видають брязкіт чи свист слугують координатором

II. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

для перших кроків дитини, а також сприяють розвитку органів чуття (зору, слуху, дотику), координації рухів, сприйняття кольору та форми. Однак, не завжди легко провести межу між іграшками та предметами, які використовувались в сакральних практиках. Іграшки, які видають свист чи шум є цьому підтвердженням.

Подібні предмети відомі в широкій географії та хронології. Перші саморобні предмети, які видавали свист сягають коренем палеоліту. Кістяна флейта з Мізинської стоянки вказує нам на те, що кроманйонець мав уявлення про музику та ритм. Серед матеріалів – кістяні флейти, які видають свистячі звуки. Можна припустити, що в первісному значенні ці флейти використовувалися з більш практичною метою – відлякування тварин чи спілкування між собою на полюванні. Проте, не виключено, що вони відігравали і сакральну роль. З іншої сторони – те, що прийнято називати “Мізинським музичним ансамблем” могло бути способом розважитися.

Серед матеріалів з розкопок натуфійського селища в Айн Малах знайдено флейту з кістки крила крякви, вік якої становить 12 тис. років. Експериментальна археологія показує нам, що дана флейта видавала дуже високі звуки і могла використовуватися як приманка для полювання на птахів.

Очевидно, що з покращенням житлових умов використання свистячих предметів втратило свою першопочаткову практичну функцію, проте традиція знайшла своє вираження у духовних практиках.

Предмети схожого функціоналу фіксуємо серед археологічних матеріалів пов’язаних з трипільською культурою. Зокрема, маємо знахідки іграшок у формі птахів, т. зв. птахів-брязкалець. Це глиняні зооморфні фігурки, що всередині містять маленькі камінці, які при потрушуванні видають брязкаючий звук. Проте, на думку дослідниці Наталії Бурдо, помилковим є трактування цих статуеток лише як іграшок. У розділі “Теракота трипільської культури” колективної монографії “Давня кераміка України” вона припускає, що це предмети ритуального, сакрального призначення, які за допомогою шуму могли допомогти відігнати нечисту силу та напряду пов’язані з культом богині-птахи (Бурдо та ін., 2002, с. 85). Бачення трипільських брязкалець як апотропеїчних предметів, тобто таких, які відганяють нечисту силу, підкреслює у своїй статті “Антропоморфна теракота в сакральній культурі трипільського населення: видозміни поглядів та інтерпретацій” Яна Яковишина. Авторка згадує дослідження трипільських дитячих поховань у Вихватинцях (Рибницький р-н, Республіка Молдова), які мали місце у 50-х рр. XX ст. під керівництвом Тетяни Пассек. З ключових моментів – у похованні антропоморфне брязкальце розташоване біля голови дитини, що може вказувати на те, що даний предмет вважався не лише іграшкою, а й мав сакральний підтекст (Яковишина, 2020, с. 49).

Семантика свисту амбівалентна. З однієї сторони – більшість повір’їв говорять про здатність свисту відлякувати нечисту силу. Проте, в українській міфології – свист приваблює нечисть, тому свистіти без причини було небажано. Окрім цього, дорослу людину, яка свистіла, вважали нерозважливою та загалом відгукувались про таких осіб зневажливо – “свист без причини – признак дурачини”. Очевидно це не стосувалося дітей. Їх часто долучали до релігійних обрядів, які мали на меті віддати шану предкам і таким чином привабити благополуччя. Зокрема, поширеним є обряд,

коли на Святвечір діти залазять під стіл і кукурікають – це має примножити кількість яєць, що їх несуть кури в господарстві.

Тут постає питання – чому саме птахи були обрані формою для свищиків? Ймовірно, найлогічнішою відповіддю є те, що птахи власне і видають звуки схожі на свист. Птахи супроводжують людину всю її історію – на полюванні, в господарстві, в повсякденні. Птахи є чимось, що важко осягнути і ще важче впіймати. Цей образ широкопоширений і в інших різновидах речей, якими користуються діти. Наприклад, в Україні, зокрема, перед святом Пасхи, на всіх ярмарках продають льодяники у формі півників, і кожен з нас знає дитячу гру – “курка чи півень”. Тобто, для дітей птахи є емпірично зрозумілими.

З розвитком цивілізації та технологічними досягненнями дитячі іграшки та музичні інструменти теж розвивалися, але дуже повільно, і ця галузь народної культури залишалася більш консервативною. Тому традиція виготовлення глиняних свищиків не була втрачена і залишалася частиною повсякдення як міського, так і сільської населення. Підтвердженням цієї тези є те, що на теренах Львова було знайдено біля двадцяти свищиків, які датуються XVIII–XIX ст.

Знахідки глиняних свищиків переважно локалізуються ділянкою Львівського середмістя, яке є цікавою археологічною пам’яткою, проте, малодослідженою через щільну забудову. Тут на допомогу приходять рятівні археологічні дослідження, якими у Львові займається “Рятівна археологічна служба” (далі – РАС). Серед дослідників варто відзначити Олега Осаульчука, Остапа Лазурка, Миколу Шніцара, Назара Войтовича та Володимира Шишика, які вже понад двадцять років докладаються до виявлення та збереження матеріальної спадщини Львова.

Найбільш цікаві матеріали були знайдені під час рятівних досліджень вздовж сучасних вулиць Валової та Володимира Винниченка, а також на пл. Св. Теодора та пл. Старий Ринок. Зокрема, привертають увагу іграшки-свищики які датуються XVIII ст. Відсутність клейм чи іншого маркування свідчить про те, що предмети не вироблялися у фабричних умовах. Можна припускати, що їх виготовляли в гончарних майстернях околиць міста. В той самий час різноманітність форм та орнаментатції говорять про відсутність трендів та крафтовий спосіб виробництва.

Більшість матеріалів, які обрані для дослідження, зберігаються у Львівському історичному музеї та в Комунальному закладі Львівської обласної ради “Історико-краєзнавчому музеї” м. Винники. Львівський історичний музей є визначною музейною установою, яка централізовано зберігає і висвітлює матеріали по історії Львова та Заходу України. Винниківський музей є установою більш молодого, але попри те в його фонди налічують понад 80 тис. одиниць зберігання, включаючи матеріали знайдені при дослідженнях у Львові.

Доступні до вивчення свищики за зовнішніми характеристиками можна поділити на дві категорії – орнаментовані та неорнаментовані. Враховуючи те, що більшість знахідок вкриті поливою, а неорнаментованих свищиків – одиниці, можна припустити, що даний виріб був предметом розкоші або не відповідав вподобанням населення.

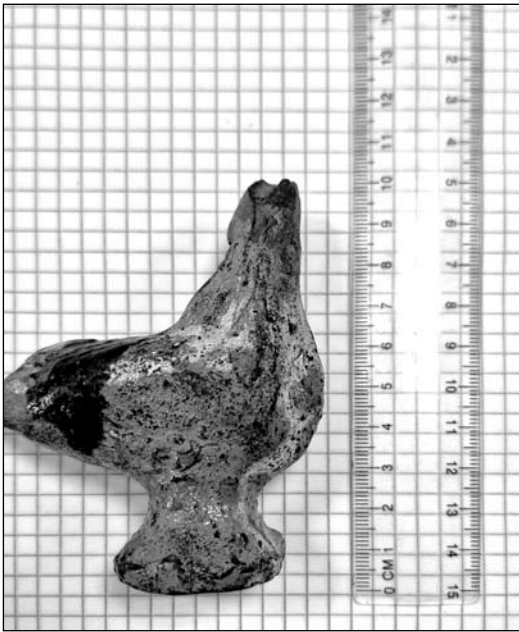
Серед виявлених матеріалів більшість становлять свищики у формі пташок. За способом використання їх можна поділити на дві категорії: ті, у яких свистовий механізм

II. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

або мундштук, тобто отвір куди входить повітря, розташований в голові пташки (тип 1) або ті, у яких він вміщений у хвості (тип 2). Варто додати, що основну частину матеріалу складають свищики першого типу, в той час як зразки другого – одиничні.

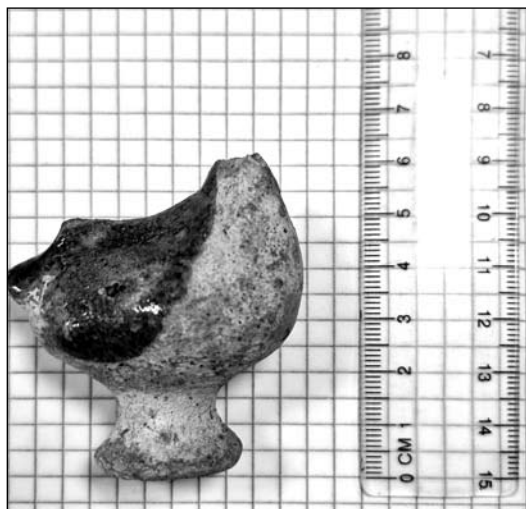
Перший тип представлений різноманітними варіаціями зовнішнього вигляду свищика. Основи виробу різняться – від грубих округлих ніжок до тонких ніжок або ж їх повної відсутності. Здебільшого вони виготовлені з червоної глини та вкриті поливою. Проте маємо також зразки з каолінової глини та з червоної без поливи.

Цікавим екземпляром є свищик знайдений в ході археологічного дослідження РАСу на вул. Богдана Хмельницького 27а у 2004 р. Перше, на що звертаєш увагу – він дуже масивний. Висота виробу – 8,3 см, довжина – 7,1 см, ширина – 3,9 см. Іграшка виготовлена з червоної глини та вкрита поливою світло та темно-коричневого кольорів. Пташка має характерну довгу шию, та подібна на півня. Ймовірно мундштук був розташований у голові виробу, яка, нажаль, не збереглася і тому достеменно виявити його місцезнаходження неможливо. На тілі свищика є три звукових отвори, один з них на задній частині шиї, так званий “затискний”, який зараз ми можемо бачити у майже всіх свистках. Два інших отвори розташовані симетрично біля хвоста. Ніжка масивна, на кінці округла з плоским дном (*іл. 1, 2*).

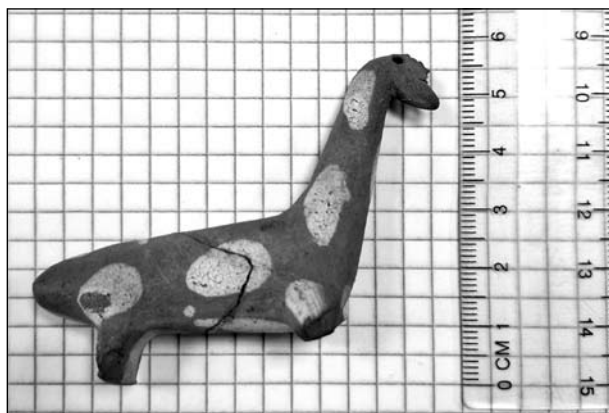
Іл. 1–2. Свищик. Висота – 8,3 см, довжина – 7,1 см, ширина – 3,9 см

Свищик знайдений під час рятувних археологічних досліджень у сквері на вул. В. Винниченка 18 у 2002 р. Виготовлений з каолінової глини та вкритий поливою зеленого кольору. Характер нанесення поливи свідчить, що поливою імітувалися крила. На тілі свищика є два звукових отвори, симетрично розташовані по обидва боки тулуба у хвості виробу. Ніжка така ж, як і у свищика зверху. Висота виробу – 5,1 см, довжина – 5 см, ширина – 3,1 см (*іл. 3, 4*).

Іл. 3–4. Свищик. Висота – 5,1 см, довжина – 5 см, ширина – 3,1 см

Прикладом другого типу з мундштуком у хвості є свищик, який зовнішньо нагадує гусака. Однак, продовгастий тулуб та підставка у його задній частині, яка можливо в оригіналі задумувалася як пара ніг, можуть вказувати на те, що це кінь. Проти версії, що це птах свідчить те, що більшість пташок-свищиків мають одну масивну ніжку, за яку виріб тримають під час використання та яка одночасно слугує підставкою для того, щоб виріб стояв у вертикальному положенні. Цікавим є оздоблення даного свищика. Отвори на позначення очей не є наскрізними, тобто повітря не може входити чи виходити через них, тому вони належать до елементів декорування. В той же час, архітектура виробу налічує три звукових отвори – один більшого діаметру посередині біля хвоста та два менших на плечиках. Тіло свищика виготовлене з червоної глини та вкрите плямами ангобу. Виріб тонкостінний та доволі малого розміру: висота – 6 см, довжина – 7,2 см, ширина 3,1 см. Товщина стінок та розміри іграшки свідчать про професійність майстра, який її виготовив (іл. 5, 6).

Іл. 5–6. Свищик. Висота – 6 см, довжина – 7,2 см, ширина 3,1 см

II. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

В експозиції Винниківського історико-краєзнавчого музею теж можна побачити три добре збережені екземпляри іграшок-свищиків. Привертає увагу іграшка виявлена під час археологічних досліджень на пл. Старий Ринок 5-7 у 2004 р. Висота виробу – 3,9 см, довжина – 5,7 см, ширина – 2,7 см. Виготовлена з теракотової глини, орнаментация відсутня. На спинці пташки – два звукових отвори для виходу повітря. Стилізований хвіст, потовщений, грубий, слугує ручкою, щоб виріб було легко тримати при використанні (іл. 7) (Скарби підземного Львова, 2011, с. 68).

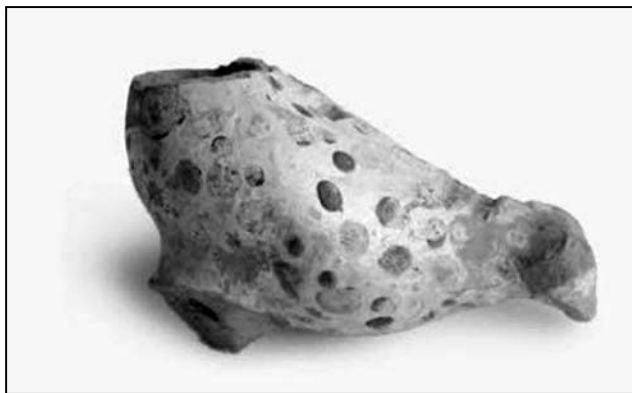
Іл. 7. Свищик. Висота – 3,9 см, довжина – 5,7 см, ширина – 2,7 см

Наступний екземпляр виявлений при дослідженні РАС на вул. Валовій в 2003 р. відрізняється від попередньої багатоманітною орнаментацией. Тіло виробу виготовлене з червоної глини та покрите сірою поливою. На тулубі наявні лінійні насічки чорного кольору. Висота виробу – 4 см, довжина – 4,6 см, ширина – 2,6 см. Характерним є наявність масивної ніжки, що дозволяє зберігати виріб у вертикальному положенні (іл. 8) (Скарби підземного Львова, 2011, с. 68).

Іл. 8. Свищик. Висота – 4 см, довжина – 4,6 см, ширина – 2,6 см

Іграшка виявлена на перехресті вул. Гонти-Підвальна в 2009 р. і має два звукових отвори, що дозволяє виконувати мелодії більшої складності. Тіло свищика вкрите білою поливою та орнаментоване коричневими та рудими крапками. Висота виробу – 7 см, довжина – 3,5 см, ширина – 3,5 см (іл. 9) (Скарби підземного Львова, 2011, с. 68).

Іл. 9. Свищик. Висота – 7 см, довжина – 3,5 см, ширина – 3,5 см

Дане дослідження глиняних свищиків дозволило глибше зрозуміти їхню роль у традиційній культурі та побуті населення України, а передусім в міському середовищі XVIII–XIX ст. Свищики прийнято вважати елементом сільської культури, проте знахідки у Львові є вагомим контраргументом. Аналіз матеріалу свідчить, що ці вироби були не лише дитячими іграшками, але й могли виконувати сакральні та музичні функції. Їхнє використання охоплювало обрядові практики, музичну культуру та навіть вірування, пов’язані з захистом від злих сил.

На основі знайдених археологічних артефактів, зокрема у Львові, можна зробити висновок, що свищики мали значне поширення у міському середовищі. Цю тезу підтверджує і той факт, що більшість знахідок локалізуються у середмісті. Виготовлення цих предметів демонструє високий рівень майстерності місцевих гончарів, які використовували різні техніки формування та декорування. Полив’яні варіанти та вироби з ангобованим орнаментом свідчать про те, що свищики могли бути не тільки засобом розваги, а й статусним предметом, що мав естетичну цінність.

Спостерігається чітка залежність між розвитком технології виготовлення свищиків та їхньою семантикою: від найпростіших свистків, що датуються палеолітом та трипільських брязкалец, до складних багатотональних музичних інструментів XVIII–XIX ст. Еволюція цих предметів відображає загальні тенденції розвитку гончарного ремесла та суспільних потреб.

Особливу увагу слід приділити питанню використання глиняних свищиків у народних віруваннях. Згідно з етнографічними дослідженнями, свист у традиційній культурі мав двояке значення: він не лише відганяв злих духів, а й міг спричинити містичні явища, про що свідчать численні народні перекази.

Важливість цих знахідок також полягає у можливості реконструкції ремісничих традицій певного періоду. Виявлені у Львові екземпляри демонструють різноманіття локальних особливостей. Відсутність фабричних маркувань на свищиках підтверджує гіпотезу про їхнє створення в рамках малих ремісничих осередків, а різноманітність форм і стилістики вказує на відсутність масового виробництва.

Дослідження показало, що свищики, попри їхню видиму простоту, є складним культурним феноменом, що поєднує в собі ремісничі, музичні, обрядові та естетичні

II. ІСТОРІЯ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ XVII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

аспекти. Збереження та вивчення цих артефактів є важливим для розуміння традиційної культури України та її інтеграції у сучасний культурний контекст. Археологічні знахідки, доповнені даними етнографії, дозволяють не лише розширити знання про матеріальну культуру минулих століть, а й простежити її безперервний розвиток до сьогодення.

1. Бурдо, Н., Рижов, С., Відейко М., Магомедов Б. (2002). *Давня кераміка України: археологічні джерела та реконструкції*. Київ: НАН України.
2. Грушевський, М. (1904). “Дытячи забавки та гры усяки. Зібрани по Чыгирынщыни Кывиской губерни”. *Киевская старина*, 7–8, 51–105.
3. Милян, Т., Лазурко, О., Шніцар, М., Войтович, Н., Шишак, В. (авт.-упоряд.). (2011). *Скарби підземного Львова: кат. виставки / НДЦ “Рятівна археологічна служба” Інституту археології НАН України*. Львів.
4. Найдено, О. (1999). *Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості*. Київ: АртЕк.
5. Рахно, К. (2003). Глиняна іграшка в міфі і ритуалі. *Пост методика*, 5–6, 20–23.
6. Рахно, К. (2015). *Глиняні вироби в календарній обрядовості слов'янських етносів (на прикладі свистопляски та ренкавки): дис. ... д-ра іст. наук*, Інститут народознавства.
7. Скрипник Г. [та ін.]. (2008). *Українська музична енциклопедія. (Т. 2)*. Київ: Видавництво Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України.
8. Скрипник Г. [та ін.]. (2023). *Українська музична енциклопедія. (Т. 6)*. Київ: ІМФЕ.
9. Сушко, А. (2018). Керамічні іграшки з фондів музею історії міста Києва. *Матеріум*, 70, 87–94.
10. Яковичина, Я. (2020). Антропоморфна теракота в сакральній культурі трипільського населення: видозміни поглядів та інтерпретацій. *Духовна культура населення Прикарпаття, Волині і Закарпаття від найдавніших часів до середньовіччя*, 36–69.

References

1. Burdo, N., Ryzhov, S., Videiko, M., Mahomedov, B. (2002). *Davnia keramika Ukrainy: arkeolohichni dzhерela ta rekonstruktzii*. Kyiv: NAN Ukrainy (in Ukrainian).
2. Hrushevskiy, M. (1904). Dytiachi zabavky ta ihry vsiaki. Zibrani po Chernihivshchyni Kyivskoi hubernii. *Kyevskaia starina*, 7–8, 51–105 (in Ukrainian).
3. Mylian, T., Lazurko, O., Shnitsar, M., Voitovych, N., Shyshak, V. (Auth.-Comps.). (2011). *Skarby pidzemnoho Lvova: kat. vyst. / NDTs “Riativna arkeolohichna sluzhba” Instytutu arkeolohii NAN Ukrainy*. Lviv (in Ukrainian).
4. Naiden, O. (1999). *Ukrainska narodna ihrashka. Istoriia. Semantyka. Obrazna svoieridnist. Funktsionalni osoblyvosti*. Kyiv: ArtEk. (in Ukrainian).
5. Rakhno, K. (2003). Hlyniana ihrashka v mifi i rytuali. *Post metodyka*, 5–6, 20–23 (in Ukrainian).
6. Rakhno, K. (2015). *Hlyniani vyroby v kalendarnii obriadovosti slovianskykh etnosiv (na prykladi svystopliasky ta renkavky): Dys. ... dok. ist. nauk*, Instytut narodoznavstva (in Ukrainian).
7. Skrypnyk, H. (2008). *Ukrainska muzychna entsyklopediia. (T. 2)*. Kyiv: Vydavnytstvo Instytutu mystetstvoznnavstva, folklorystyky ta etnolohii NAN Ukrainy (in Ukrainian).

8. Skrypnyk, H. (2023). *Ukrainska muzychna entsyklopediia. (T. 6)*. Kyiv: IMFE (in Ukrainian).
9. Sushko, A. (2018). Keramichni ihrashky z fondiv muzeiu istorii mista Kyieva. *Magisterium*, 70, 87–94 (in Ukrainian).
10. Yakovyshyna, Y. (2020). Antropomorfna terakota v sakralnii kulturi trypils'koho naselennia: vydozminy pohliadiv ta interpretatsii. *Dukhovna kultura naselennia Prykarpattia, Volyni i Zakarpattia vid naidavnishykh chasiv do serednovichchia*, 36–69 (in Ukrainian).